

ולפיכך קשה: שטר – למה לי?

מדוע האדון צריך לכתוב את השחרור בשטר?

הרי כשם שאדם המוחל לחברו על חובו, אינו צריך לכתוב את מחילתו בשטר, כך רבו של העבד יחול למחול לא גם בלי שטר על חובו הממוני כלפיו, ולימא ליה באפי תרי: זיל! יאמר האדון לעבד בפני שני עדים "לך". אין לי שום תביעת זכות כלפך.⁽⁶²³⁾

וממילא הוא יוצא לחרות.

אי נמי, יאמר לו באפי בי דינא: זיל!

או שיאמר לו בפני בית דין: "לך", והרי זה כמחילת חובו, והעבד נפטר מידי שעבודו!⁽⁶²⁴⁾

אמר רבא תירוך: זאת אומרת, יש ללמוד מדברי הברייתא הזאת, שעבד עברי גופו קנוי לרבו עד שיגיע זמן יציאתו לחרות.

והרי הוא כממון האדון, ואינו ברשות עצמו. ולכן אין האדון יכול "למחול" לו, אלא צריך "לשחררו", כדי להפקיע את הקנין שיש לו בו.⁽⁶²⁵⁾

שהרי אפשר לבאר את דברי הברייתא בענין שטר, בשני אופנים:

[א] שטר התחייבות – שהעבד מתחייב בשטר לשלם לאדונו את דמיו, ויוצא בכך לחרות, כאילו שילם לו כסף.

[ב] שטר שחרור – שהאדון כותב לעבד בשטר "הרי אתה בן חורין".

ודנה הגמרא: אילימא, אם נאמר שהברייתא דברה בשטר התחייבות, דכתב ליה שטרא אדמיה, שהעבד כותב לאדונו שטר התחייבות לשלם לו דמיו.⁽⁶²¹⁾

אי אפשר לומר כך, כי אם כן קשה: מדוע שנינו בברייתא "בכסף ובשוה כסף ובשטר"? והרי השטר הזה היינו קנין כסף, ולא קנין שטר!⁽⁶²²⁾

אלא בהכרח, שהברייתא דברה בשטר שיחרור.

אבל עדיין יש להקשות קושיא:

כי הגמרא מניחה שאין גופו של עבד עברי קנוי לרבו כמו ששור וחמור קנויים לבעליו. אלא העבד רק משועבד לרבו לעבוד אותו שש שנים, והרי זה כאדם החייב לחברו חיוב ממון.

624. מחילה אינה צריכה עדים. והטעם לכך שהגמרא אמרה שיאמר "לך" בפני שנים היינו מפני שעל ידי כך כוחם של העדים הוא ככח השטר שלא יוכל להכחיש את המחילה מפני שיש עדים בדבר. [ר"ן].

625. מלשון רש"י משמע שבהוה אמינא הגמרא הבינה שהעבד חייב לאדונו חוב ממון. ועליו לעבוד לו את ימי עבודתו או לשלם לו ממון [גרעון כסף]. אבל אין לאדון שום קנין בגופו של העבד. ולמסקנת הגמרא יש לאדון קנין ממוני בגופו של העבד, ולפיכך אין שייכת כאן מחילה. [מפני שמחילה היינו הפקעת חוב, כלומר: ממון הלוה היה שייך לו גם לפני המחילה, אלא שהיה חייב לפרוע למלוהו את חובו, וממונו השתעבד לכך. ועל חוב זה מועילה מחילה. אבל מחילה אינה יכולה להקנות את ממונו של ראובן לשמעון. ומאחר שגופו של העבד שייך לאדון אין האדון יכול "למחול" לעבד].

אך הראשונים הקשו: הרי מציאת עבד עברי שייכת לעצמו [בבא מציעא יב ב] וכן מצאנו בעוד דינים שגופו של העבד של עצמו!

ונאמרו כמה פירושים בראשונים:

[א] העבד אמנם אינו קנוי לגמרי לאדון. אבל גופו קנוי לענין מעשה ידיו [כעין קניית דקל לפירותיו]. [מאירי. שיטה לא נודע למי].

[ב] גופו של העבד הוא כמשכון שביד האדון עבור החוב.

621. הגמרא הבינה עתה שהברייתא באה לבאר את קנין כסף שהוזכר במשנתנו שהוא נעשה בין על ידי כסף ובין על ידי שוה כסף ובין על ידי שטר. על פי תוספות רי"ד. [כנראה שהגמרא הבינה כך מפני שהוזכר בברייתא שוה כסף. שזה בודאי קונה מדין קנין כסף ואינו קנין בפני עצמו, ואם כן יש לפרש אף את השטר המוזכר כאן שאף הוא קונה מדין קנין כסף ואינו קנין בפני עצמו. ולפיכך הגמרא הבינה שמדובר כאן בשטר התחייבות שעומד במקום כסף].

622. ושטר כזה קונה מודעת האדון אבל לא בעל כרחו. רשב"א. ר"ן. ריטב"א. ועיין תוספות רי"ד.

וכתב הרשב"א: למסקנת הגמרא שעבד עברי גופו קנוי. צריך שיתן לאדון כסף ממש, ושטר אינו מועיל לעשות קנין. והגמרא כאן שאומרת ששטר התחייבות מועיל מדין קנין כסף זהו רק לפי ההוה אמינא שעבד עברי אין גופו קנוי, ודי בכך שהאדון ימחול לעבד על חובו, ואם נתרצה לקבל את השטר במקום חובו די בכך. [ועיין הערת המהדיר על הרשב"א, והערת המהדיר על הריטב"א מס' 512].

623. רש"י. ותוספות פירשו שכוונת המקשה להקשות שאת אותו נוסח שכתוב בגט האדון יכול לומר אותו בעצמו לעבד בפיו! ומדוע צריך לכתוב זאת בשטר? [ועיין שם].

אמר ריש לקיש: אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אב מרשות אדון, כאשר אבי האמה מת, הרי היא יוצאת בכך מרשות האדון.

ודבר זה נלמד מקל וחומר, מכך שאמה יוצאת בסימנים –

ומה, כמו סימנין שאין מוציאין את הבת מרשות אב, בכל זאת הם מוציאין את האמה מרשות אדון.

ומוכח מכאן, שקל יותר להוציא את האמה מרשות האדון, מאשר להוציא את הבת מרשות אביה.

מיתה של האב, שמוציאה מרשות האב, (630) האם אינו דין לומר שמוציאה מרשות אדון?!

שהרי יותר קל להוציא את האמה מרשות האדון, מאשר להוציא את הבת מרשות אביה! (631)

ולפיכך, הרב [האדון] שמחל לעבד על כסף גרעונו [פדיונו], ורצה לשחררו בכך – אין כסף גרעונו מחול. (626) ובידו של הרב לחזור ולהשתעבד בו, כל זמן שלא שחררו בשחרור האמור בתורה.

אבל אם האדון כתב לעבדו לשון שחרור [הרי אתה בן חורין] בשטר, ומסרו לו, עבד עברי משתחרר בכך. (627) מפני שמצאנו שעבד כנעני משתחרר בשטר, (628) אף על פי שהוא קנוי לאדון קנין עולם, וקנינו אלים יותר מקנין עבד עברי.

ולכן, כל שכן שעבד עברי משתחרר בשטר. (629) (630)

שנינו במשנה: יתירה עליו [על עבד עברי] אמה העבריה, שמלבד זה שקונה את עצמה בשנים וביובל ובגרעון כסף, הרי היא קונה את עצמה גם בסימנים.

הגמרא מביאה בשם ריש לקיש שיש קנין נוסף שהאמה קונה בו את עצמה. ולהלן הגמרא תבאר מדוע לא שנינו זאת במשנתנו.

628. בענין שפחה כנענית נאמר [ויקרא יט כ]: "או חופשה לא ניתן 'לה'". ובענין גירושי אשה נאמר [דברים כד]: "וכתב 'לה' ספר כריתות". ולמדים את דין עבד ושפחה כנעניים מדין אשה בגזרה שוה "לה" "לה" [רש"י, על פי גיטין לט ב].

629. רש"י. והקשו האחרונים: מדוע רש"י למד זאת מסברא? הרי יש ללמוד זאת ממה שנאמר [שמות כא ו]: "אם אחרת יקח לו". הכתוב הקיש את האמה לאחרת [לאשה] כדלעיל בגמרא, ועבד עברי הוקש לאמה עבריה [כדלעיל יד ב]! עיין ספר המקנה ואחרונים.

630. הטעם שבמשנתנו לא שנינו שקונה את עצמו בשטר. מפני שבמשנה לא נשנו אלא היציאות שבעל כרחו של האדון, אבל יציאת שטר אינה יכולה להיעשות אלא מדעת האדון. [תוספות].

630*. שנאמר בענין עבדים כנענים [ויקרא כה מו]: "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם". וגו'. המילה "אותם" מדגישה שרק אותם אתם מנחילים לבניכם. ולא את הזכות שיש לכם בבנותיכם אתם מורשים לבניכם. מכאן שאדם שמת אינו מוריש לבנו את הזכויות שיש לו בבתו. [רש"י על פי הגמרא בכתובות מג א].

631. הקל וחומר הוא מרשות האב שהיא חמורה וקשה להוציא את הבת ממנה, לרשות האדון שהיא קלה בכך שקל להוציא את האמה ממנה. [כן נראה שהבינו תוספות להלן בעמוד ב ד"ה מה לסימנין, וכן משמע מתוספות הרא"ש, ומהרמב"ן והריטב"א שם בדעת תוספות. אבל עיין ברמב"ן

ומחילה אינה מועילה בחוב על המשכון. [תוספות ר"י הזקן].

[ג] מחילה אכן מועילה לענין זכות הממון שיש לאדון בעבד, ואין העבד חייב לעבוד לרבו, אבל המחילה לא מפקיעה את קנין האיסור שיש לאדון בעבד, שהעבד מותר בשפחה כנענית כל זמן שלא ניתן לו שטר. [ריטב"א בהסבר דעת הרמב"ן. ומדברי רש"י ד"ה גופו מוכח שלא כפירוש זה. ועיין מהרי"ט ואחרונים].

[ד] יש לאדון קנין בגופו של העבד לענין שבידו לתת לו שפחה כנענית ותלד ממנו בנים, ואותם בנים יהיו שייכים לאדון. [זהם עבדים כנענים שגופם קנוי לו לגמרי], ולפיכך אף מחילה במעשה ידיו אינה מועילה. [ר"ן].

ועיין ראשונים ואחרונים, וספר בירורי השיטות. וספר בית לחם יהודה.

626. כך פירש תוספות ר"י הזקן. אבל המאירי פירש ש"גרעונו" היינו מה שנגרע מהשלמת עבודתו, [כלומר: העבדות שמוטלת על העבד שעדיין לא השלימה].

[לפי זה יש ליישב את פירוש ג בהערה הקודמת שתמה עליו המהרי"ט מדברי הגמרא כאן וכן יש ליישב את תמיהות אילת השחר עיין שם].

627. גופו [של העבד] קנוי עד שיגיעו ימי חיפוש, ולפיכך הרב שמחל על גרעונו אינו מחול, וצריך שחרור. ידלא שייך בו מחילת ממון אלא לשון שחרור. לשון רש"י.

ומשמע מדברי רש"י ששטר שחרור העבד אינו שטר קנין שהאדון מקנה לעבד את עצמו, אלא הרי זה שטר שחרור, כלומר: הפקעת השעבוד. ובכל זאת אין זה דומה למחילה, שמחילה היא הפקעת שעבוד, ואילו שחרור הוא הפקעת קנין הגוף שבעבד. [ועיין תוספות ד"ה לימא].

דכיון דאיכא נמי באיש, כיון שגם באיש [בעבד] יש אופן שהוא יוצא במיתת האדון [כדלהלן], לפיכך, **לא קתני**, התנא לא שנה זאת בענין אמה, שהרי שנינו "יתירה עליו [על העבד] אמה העבריה". ואי אפשר לשנות את מיתת האדון, שהרי מיתתו של האדון מוציאה אף בעבד, ואין בזה יתרון באמה על פני עבד.

ובאיזה אופן מיתת האדון מוציאה בעבד?

אם העבד נרצע, ואחר כך מת אדונו, הרי הוא יוצא במיתתו לחרות, כפי שנינו במשנתנו [לעיל יד ב]: הנרצע קונה את עצמו במיתת האדון.⁽⁶³⁴⁾

ואלא, מאחר שהתנא לא יכל לשנות "יתירה עליו אמה שקונה את עצמה במיתת האדון", ואין זה בגדר שוור, חזרת הקושיא:

נתני, ראוי לתנא לשנות במשנתנו אף את מיתת האב, ומדוע לא שנאה?

ומתריצין: רק **דבר שיש לו קצבה**, קתני. התנא שנה במשנתנו יציאות שיש בהם קצבה, כגון:

[א] גרעון כסף — שהוא סכום קצוב, על פי הכסף שנקנה בו.⁽⁶³⁵⁾

[ב] שש שנים — זמן קצוב.

[ג] יובל — גם הוא בא לזמן קצוב.

אבל **דבר שאין לו קצבה לא קתני**, [לא שנינו במשנה], ולפיכך לא שנינו במשנתנו את מיתת האב, לפי שאין בה קצבת זמן ידוע.

מתיב רב הושעיא סתירה לדברי ריש לקיש ממשנתנו:

שנינו במשנה: **יתירה עליו אמה העבריה על עבד עברי, שקונה את עצמה בסימנין.**

ואם איתא, ואם אכן אמה העבריה נקנית במיתת אביה, **נתני נמי** היה ראוי לשנות במשנתנו גם את **מיתת האב!**

ומתריצין: התנא ששנה את משנתנו, **תנא ושייר**.

כלומר, שנה מקצת מן הקניינים שהאמה קונה בהם את עצמה, ושייר מקצת מן הקניינים, ולא שנאם.

ומקשינן: אמנם דרך התנא לפעמים לשנות רק חלק מן הקניינים ולא את כולם. אבל אין דרכו לשנות את כל הקניינים מלבד קנין אחד בלבד.⁽⁶³²⁾

ומאחר שאמרנו שהתנא שייר את מיתת האב, הרי אנו מוכרחים לומר שהוא שייר גם קנין אחר [שהרי אין דרכו של התנא לשייר דבר אחד]. וקשה: **מאי שייר, דהאי שייר!**

איזה קנין נוסף התנא שייר, שנוכל לומר שהוא שייר אף את מיתת האב?

ומתריצין: התנא **שייר את מיתת האדון**, שאף בו האמה יוצאת.⁽⁶³³⁾ ולפיכך יש לומר שהתנא שייר אף את מיתת האב.

ודוחה הגמרא: **אי**, אם אכן התנא שייר את מיתת האב **משום** ששייר גם את מיתת האדון, אם כן קשה: הרי מיתת האדון — **לאו שיורא הוא**. אין זה בגדר שוור, שהרי יש סיבה לכך שהתנא לא יכל לשנות זאת במשנתנו —

[ובריטב"א שם].

וכתבו אחרונים שיעקר הקל וחומר הוא מסברא, כלומר: מאחר שאין לאב זכויות על בתו אלא עד שימות. ואילו אחרי מותו אין הבנים יורשים את זכויותיו, אם כן, מובן שאינו יכול למכרה יותר ממה שיש לו עצמו זכות בה. ולפיכך אינה מכורה אלא עד מותו. ומיתת האב מוציאה אותה מרשות האדון. [כך מוכח מדברי פורת יוסף להלן בעמוד ב ד"ה תיובתא, וכן מבואר בפני יהושע דלהלן].

והקל וחומר מתפרש כך: מאחר שלענין סימנים למרות שאינה יוצאת מרשות האב בכל זאת אין לאב כח למכרה אלא עד שתביא סימנים. אם כן, קל וחומר למיתת האב, שלו עצמו אין זכות בבתו לאחר מותו. ואם כן בודאי שלא יוכל למכור את בתו ליותר מזה, והרי היא יוצאת במיתתו מרשות האדון [פני יהושע].

632. ריטב"א בשם תוספות, והוסיף: כאשר התנא משייר דבר אחד בלבד, ראייה היא שאינו שיור אלא שהתנא אינו סובר את הדבר.

633. שכן שנינו בברייתא להלן [יז ב]: אמה עבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת [אם מת האדון]. ועיין שם טעם הדבר.

634. על פי רש"י. ודוקא נרצע יוצא במיתת האדון. אבל שאר עבדים עבריים שמתו אדוניהם עובדים את הבן. אבל לא את שאר היורשים, כדלהלן יז ב.

ועיין פירוש אחר בתוס' הרא"ש, רשב"א, וריטב"א. ועיין מהרש"א ומאירי.

635. כך משמע מרש"י.

והגמרא מקשה על תירוץ זה:

והא הבאת סימנין של נערות, שהאמה יוצאת בהבאתם, דאין להם קצבה, שהרי יש נערה שממהרת להביא סימנים, ויש שמאחרת, ובכל זאת קתני שנינו יציאה זאת במשנתנו!

ומוכח מכאן, שהתנא שונה אפילו יציאות שהן דבר שאין לו קצבה, וחוזרת השאלה, מדוע הוא לא שנה את יציאתה במיתת אביה?!

אמר רב ספרא תירוץ: אמנם סימנים אין להם קצבה למעלה, כלומר, מעל גיל שתים עשר שנים אין קצבה לסימני נערות, אלא אימתי שתביא שתי שערות היא נעשית גדולה, ויוצאת בכך, אבל יש להם לסימנים קצבה למטה, לפני גיל שתים עשרה, שאם הביאה אז סימנים, אינן סימני נערות.

וכיון שהיציאה בסימנים היא בדבר שיש בו קיצבה "למטה", שודאי לא תצא לפני גיל שתים עשרה שנים, שנה אותה התנא. (637)

ומנין שנאמרה לסימנים קצבה מלמטה?

דתניא, לפי ששנינו בברייתא בענין קטן, מאימתי הבאת שתי שערות מהווה סימן לכך שהוא הגדיל:

קטן בן תשע שנים, בתוך השנה התשיעית לחייו, (638) שהביא שתי שערות, הכל מודים ששערות אלו הן כתוצאה משומא, (639) ואינן סימנים לגדלותו.

ואם הביאן משנעשה בן תשע שנים ויום אחד (640) עד בן י"ב שנה ויום אחד, אם הביא שתי שערות בתוך אותו הזמן, ועודן בו עד שנעשה בן י"ב שנה ויום אחד, ולא נשרו קודם – נחלקו תנאים בדבר:

תנא קמא סובר: מאחר שהביא את השערות לפני שנעשה בן י"ב שנים ויום אחד, הרי הן תוצאה משומא.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: הואיל והשערות נשארן בו בעודו בן י"ב שנים ויום אחד ולא נשרו, הרי הן סימן שנעשה גדול.

ואם הביא שערות משנעשה בן י"ג שנה ויום אחד, דברי הכל הרי הן סימן שנעשה גדול.

ובתחילת הברייתא משמע, שתנא קמא ורבי יוסי ברבי יהודה נחלקו דוקא כשהביא שערות בין ט' שנים ל"ב שנה ויום אחד, ועודן בו. אבל אם הביא שתי שערות משנעשה בן י"ב ויום אחד, לדברי הכל הרי הן סימן.

ואילו בסוף הברייתא שנינו שאם הביא שערות מי"ג שנה ויום אחד הרי הן סימן. ומשמע שאם הביא מבן י"ב שנה ויום אחד, אינן סימן.

נמצא שהרישא והסיפא סותרים זה לזה!

בגמרא במסכת נדה [מו א] נאמרו כמה תירוצים בדבר, ואחד התירוצים: ברישא מדובר בבת, שהיא נעשית גדולה בגיל י"ב שנה ויום אחד. ואילו בסיפא מדובר בבן שנעשה גדול בגיל י"ג שנה ויום אחד. (641)

ועל כל פנים, למדנו מדברי הברייתא שיש לסימנים קצבה מלמטה, כלומר, נערה שהביאה סימנים לפני זמנה, אינן סימנים. (642)

ומאחר שיש לסימנים קצבה מלמטה, לפיכך שנה אותם התנא במשנתנו, אבל מיתת האב, שאין לה

למעלה מי"ג שנים, שלדברי הכל אם הביאה סימנים באותו הזמן אינם שומא. אבל פחות מבת י"ג יש אומרים שהם שומא. [עיין נדה מה ב].

638. בלשון המשנה בן תשע שנים היינו בתוך השנה התשיעית לפני שחל יום הולדתו התשיעי. וביום הולדתו התשיעי הוא נקרא בן תשע שנים ויום אחד. כלומר: שכבר עברו תשע שנותיו הראשונות ונכנס יום אחד בתוך השנה העשירית.

639. יבלת. ודרכה להצמיח שיער [על פי רש"י והמתרגם].

640. התבאר לעיל הערה 638.

641. נאמרו שם תירוצים נוספים, עיין שם.

642. שהרי אם הביאה שתי שערות לפני תשע שנים אינן סימן. רש"י.

636. רש"י כתב "לאחר י"ג שנים". והרש"ש כתב שנראה שצריך לומר י"ב שנים. [וטעמו: מפני שלהלכה בת שהביאה סימנים נעשית גדולה מגיל י"ב שנים]. אך באמת נחלקו בזה תנאים במסכת נדה מה ב עיין שם.

637. פירשנו על פי דברי חכמים להלן בעמוד ב'. וכפי שנפסקה ההלכה.

אבל, רש"י להלן [בעמ' ב' ד"ה שומא] כתב שיש להם קצבה מלמעלה מפני שקטנה המביאה סימנים בפחות מתשע שנים אינם סימנים. ולעיל בענין קצבה מלמעלה, רש"י נקט יותר מי"ג שנים. [וראה הערה קודמת].

ונראה שרש"י רצה לפרש את הגמרא לדברי הכל, ולפיכך בענין קצבה מלמטה פירש בפחות מתשע שלדברי הכל אין אלו סימנים. [אבל ביותר מתשע ועודם בו יש אומרים שהם סימנים כדלהלן בעמוד ב]. ולענין קצבה מלמעלה פירש

רבי שמעון אומר: ארבעה בלבד מעניקים להם.

והניחה עתה הגמרא, שרבי שמעון התכוין לארבעה שהזכיר תנא קמא: [א] שש. [ב] יובל. [ג] מיתת האדון בנרצע. [ד] סימנים בנערה.

ורבי שמעון בא לומר, שדוקא בארבעת אלו נאמרה מצות הענקה, ולא בבורח ויוצא בגרעון כסף [ושלא כדברי רבי מאיר].

ומוסיף רבי שמעון: מה שאמרתי שארבעה מעניקים להם — **שלשה** מהם שייכים באיש, ו**שלשה** מהם שייכים באשה:

באיש שייכים שלשה: [א] שש שנים. [ב] יובל. [ג] מיתת האדון בנרצע.

ובאשה שייכים שלשה: [א] שש שנים. [ב] יובל. [ג] סימנים. (647)

ואי אתה יכול לומר שכל הארבעה שייכים באחד מהם — באיש בפני עצמו, או באשה בפני עצמה, **לפי שאין יציאה בסימנים באיש. ואין רציעה באשה.** (648)

ולפיכך לא יתכן לומר שמיתת האדון מוציאה בנרצעת. (649) (650)

והגמרא מקשה מדברי רבי שמעון, על דברי ריש לקיש, שאמר אמה העבריה יוצאת במיתת האב:

קצבה לא מלמטה ולא מלמעלה, לא נשנתה במשנתנו. **מתיב רב ששת** סתירה לדברי ריש לקיש, שאמר אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב:

נאמר [דברים טו יב — יד]: וכי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, ועבדך שש שנים. ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך. לא תשלחנו חנם. [אלא] הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך".

ומבואר מדברי הכתוב, שעבד או אמה היוצאים כעבור שש שנים, האדון מצווה להעניק להם הענקה.

ולא נאמר בפירוש מה דינם של שאר היציאות של עבד ואמה [כגון יובל], האם גם כאשר הם יוצאים בשאר היציאות האדון מצווה להעניק להם.

ונחלקו בכך תנאים, וכך שנינו בברייתא: (643)

אלו מעניקים להם: [א] [עבד] היוצא בשש שנים. [ב] וביובל, [ג] ובמיתת האדון, [ד] ואמה העבריה בסמנים.

[ומיתת האדון, היינו בעבד נרצע, אבל עבד עברי שאינו נרצע, אינו יוצא במיתת האדון, אלא עובד את בנו של האדון שמת].

אבל בורח (644) ויוצא בגרעון כסף, אין מעניקים לו. (645) אלו דברי תנא קמא.

רבי מאיר אומר: בורח אין מעניקים לו. ויוצא בגרעון כסף מעניקים לו. (646)

ורוח ויוצא בגרעון כסף שיוצאים מדעתם בעל כרחו של האדון אין מעניקים להם.

646. טעמו מבואר בגמרא להלן בסוף העמוד.

647. כך פירש רש"י. אבל בראשונים מובא פירוש אחר. עיין שם.

648. שנאמר בענין רציעה [שמות כא ה]: "ואם אמור יאמר העבד". ודרשו חכמים שהמילה "העבד" מדגישה שדין רציעה נאמר בעבד בלבד ולא באמה. [להלן יז ב].

649. להלן הגמרא מקשה: בלא רציעה יש שלש באשה, שהרי מיתת האדון מוציאתה לחירות [כמבואר להלן יז ב], רש"י. הראשונים התקשו: כיצד עלה בדעתו של רב ששת לפרש את הברייתא באופן שיקשה קושיא פשוטה כל כך?

ותירץ פני יהושע: רב ששת סבר שלדעת רבי שמעון אין האמה יוצאת במיתת האדון, ובירושלמי מובא תנא שסובר כך. [ענין שם. ויש פירושים נוספים בגמרא ושללא כדברי רש"י, עיין רמב"ן רשב"א ריטב"א ושיטה לא נודע למי.

650. פירשנו את הברייתא כהבנתו של רב ששת אבל להלן הגמרא דוחה את הבנתו.

וכוונתו, שבאופן זה לדברי הכל אינן סימן. אבל לאחר תשע שנים, לדעת רבי יוסי ברבי יהודה אם עודן בה משנעשית בת י"ב הרי אלו סימן, ולדעת חכמים אינן סימן אלא אם כן הביאה שערות משנעשתה בת י"ב ויום אחד. [ענין לעיל הערה 637].

643. רב ששת הביא רק את דברי רבי שמעון שהזכירו בסוף הברייתא. ויש אומרים שרב ששת יכל להקשות אף מדברי תנא קמא [כפי שהקשה רב עמרם בגמרא להלן]. אלא שרב ששת לא היה בקי בכל דברי הברייתא ולא שמע אלא את סופה, ולפיכך הביא רק את דברי רבי שמעון והקשה מהם. [הרשב"א בתירוץ שני להלן ד"ה תיובתא. עיין שם פירוש נוסף, ועיין רמב"ן וריטב"א ושיטה לא נודע למי, ומהרש"א, ועצמות יוסף]. והבאנו את דברי הברייתא בשלמותם כדי שיובן למה מתייחס רבי שמעון.

644. להלן [בסוף העמוד] הגמרא מקשה: הרי בורח אינו יוצא לחרות, אלא חייב להשלים את שנות עבדותו!

645. טעם הדבר מבואר בגמרא להלן: מפני שהם יוצאים מדעתם ולא מדעת האדון. ובענין הענקה נאמר [דברים טו יג]: "וכי תשלחנו חפשי מעמך". כלומר: מי ששלחו מעמך. אבל

וכי תימא, הכי נמי כדרב ספרא, ואם תרצה לתרץ שיש לסימנים קצבה למטה, וכפי שתירץ רב ספרא לעיל [על משנתנו], אזי נקשה על דבריך:

והאיכא, והרי בכלל ארבעת היציאות שהזכיר רבי שמעון יש גם את מיתת האדון, ויציאה זו היא בכלל היציאות דאין להם קצבה, ובכל זאת קתני [שנינו זאת]!

ומתריצין: אמנם התנא לא שנה דברים שאין להם קצבה, ואף את מיתת האדון נמי לא קתני [לא שנה], ואין מיתת האדון בכלל ארבעת היציאות שהזכיר רבי שמעון.⁽⁶⁵³⁾

ואלא, לפי זה, ארבעה – מאי ניהו? מי הם ארבעת העבדים היוצאים בארבע יציאות נפרדות, שמעניקים להם?

אלו הם:

[א] שש שנים.

[ב] ויובל שאירע בתוך שש שנים.

[ג] ויובל של רציעה.

כלומר עבד שעבד שש שנים שלמות, ובסיומן נרצע, והרי הוא יוצא ביובל. ויציאה זו נחשבת יציאה בפני עצמה, מלבד היובל המוציא את העבד בתוך שש שנים.

[ד] ואמה העבריה היוצאת בסימנים.

ואם איתא, ואם דברי ריש לקיש נכונים, ניתני נמי, ראוי לשנות גם את מיתת האב, שמוציאה מרשות האדון והיא מחייבת הענקה!

ומדוע שנינו שארבעה מעניקים להם, ולא חמשה?⁽⁶⁵¹⁾

וכי תימא, הכא נמי, תני ושייר, ואם תרצה לתרץ שרבי שמעון שנה מקצת מן היציאות ושייר מקצתם, וכפי שתירצנו לעיל על משנתנו –

אי אפשר לתרץ כן! כי –

והא, הרי "ארבעה" קתני, ומאחר שהתנא שונה מנין, משמע שדוקא ארבעה מעניקים להם ולא יותר!⁽⁶⁵²⁾

ומוכח מכאן, שאין מיתת האב מוציאה את האמה לחרות!⁽⁶⁵³⁾

ולכאורה היה אפשר לתרץ, שרבי שמעון לא שנה את מיתת האב, מפני שאין לה קצבה, כשם שתירצנו לעיל שהתנא שבמשנתנו לא שנה דבר שאין לו קצבה. ו"ארבעה" שהזכיר רבי שמעון היינו ארבע יציאות שיש להם קצבה.

אך הגמרא שוללת זאת:

וכי תימא, ואם תרצה לומר, תנא, רק דבר שיש לו קצבה קתני, ואילו דבר שאין לו קצבה, לא קתני. אזי נקשה על דבריך:

והא סימנין, דאין להם קצבה, וקתני!

שאיין יותר משלשה באשה כלל. ועיין מה שכתבנו בהערות על תוספות.

653. מדוע עלה בדעת רב ששת לתרץ שתנא ושייר? והלא יש לשאול: מאי שייר דהאי שייר?

ויש לומר: היה עולה בדעתנו שהתנא שייר גם שטר, ולפיכך שייר אף את מיתת האדון, ולמסקנת הגמרא ש"ארבעה קתני" צריך לומר ששטר אינו שיויר מפני שיש ללמדו בקל וחומר משאר היציאות שהזכירו בברייתא. [שהרי שטר הוא מדעת האדון ממש. ואילו שש ויובל אינם מדעתו], ולפיכך אין צורך לשנותו. עצמות יוסף.

והעולה מדבריו שדין הענקה נאמר אף ביוצא בשטר. וכן דעת מנחת חינוך מ' תפב. והחזון איש בסוגייתנו מסופק בזה. ובשיעורי רבי שמואל דייק מהרמב"ם שאין הענקה בשטר. ועיין תירוץ אחר לקושית עצמות יוסף במהרש"א.

653*. להלן יתבאר מדוע רבי שמעון לא הזכיר את מיתת האדון.

והקשו המפרשים: לפי הבנת רב ששת, במה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון? הלא דבריהם שוים זה לזה!

ותירצו: רבי שמעון בא לפרש את דברי תנא קמא – "ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם לפי שאין סימנים באיש ואין רציעה באשה". [רמב"ן רשב"א ריטב"א, תוספות הרא"ש].

651. מדוע לא נתרץ שאמנם יש יציאה גם במיתת האב, אבל לא נאמרה מצות הענקה ביציאה זו, כשם שלא נאמרה הענקה בבורח וביוצא בגרעון כסף?

יש לומר: הטעם שאין מעניקים לבורח וליוצא בגרעון נלמד להלן מפסוקים. ומשמע שדוקא בהם אין מעניקים אבל בשאר היציאות מעניקים שהרי לא נאמר בהם שום מיעוט. [על פי עצמות יוסף. וע"ש].

652. כך משמע בפשטות מדברי הגמרא. וכן פירשו תוספות במסכת יבמות [ג ב, והובא במסורת הש"ס].

אבל, תוספות כאן כתבו שהראיה היא ממה שאמר רבי שמעון "ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם". ומשמע

אלא החשיב את היציאה של עבד עברי ביובל ואת היציאה ביובל של עבד נרצע כשתי יציאות. ויובל של רציעה אינו שייך באשה, מפני שאין רציעה באשה.

והתנא לא שנה את מיתת האדון מפני שאין לה קצבה.

ולפי זה יש לומר, שמיתת האב מוציאה באמה, וכדברי ריש לקיש, ורבי שמעון לא שנה מפני שאין לה קצבה.⁽⁶⁶⁵⁾

מתיב רב עמרם סתירה לדברי ריש לקיש, מברייתא:⁽⁶⁶⁶⁾

הרי שנינו בברייתא: **ואלו מעניקים להם: היוצא בשש שנים, וביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבריה בסימנים.**

ואם איתא, ואם אכן מיתת האב מוציאה את האמה, וכדברי ריש לקיש, **ניתני נמי**, ראוי לשנות גם את **מיתת האב!**

ומדוע היא לא נשנתה בברייתא?

ומבאר הגמרא שאין לתרץ על קושיא זו, אף אחד מן התירושים שהוזכרו בגמרא לעיל:

א. **וכי תימא**, אם תתרץ **"תנא ושייר"** – שהתנא שנה מקצת מן היציאות, ושייר מקצתם, יש לדחות את דבריך:

והא "אלו" קתני! הרי שנינו כאן "אלו", ומשמע שהתנא מדגיש שדוקא לאלו מעניקים ולא לאחרים.⁽⁶⁶⁷⁾

ומוכח מכאן, שאין יציאה נוספת מלבד ארבעת היציאות הללו!

ב. **וכי תימא**, ואם תתרץ שדוקא **דבר שיש לו קצבה קתני**, אבל **דבר שאין לו קצבה לא קתני**,

ולפי זה, רבי שמעון לא שנה את מיתת האדון בכלל ארבעת היציאות, מפני שאין לה קצבה.

ולכן יש לומר, שאף מיתת האב מוציאה את האמה, ובכל זאת לא שנה רבי שמעון, הואיל ואין לה קצבה.⁽⁶⁵⁴⁾

ומוכיחה הגמרא, שאין מיתת האדון בכלל ארבעת היציאות, אלא יובל ויובל של רציעה נמנו כשתי יציאות:

הכי נמי מסתברא, אכן מסתבר שרבי שמעון לא שנה את מיתת האדון:

דקתני סיפא, שהרי רבי שמעון שנה בסוף דבריו:

אי אתה יכול לומר שכל הארבעה שייכים באחד מהם, לפי שאין יציאה בסימנים שייכת באיש, ואין רציעה שייכת באשה. ולפיכך לא שייכת בה היציאה שנאמרה בנרצע.

ואם איתא, ואם נפרש שרבי שמעון מנה את מיתת האדון בכלל ארבעת היציאות, נמצא שהוא החשיב את יציאת העבד ביובל בתוך שש שנות עבודתו ואת היציאה ביובל של עבד נרצע, כיציאה אחת.

[ואלו הן ארבעת היציאות: א. שנים. ב. יובל. ג. מיתת האדון, בנרצע. ד. יציאה בסימנים].

ואם כן, יש להקשות:

מדוע אמר רבי שמעון שאי אפשר לומר ארבעה באחד מהם?

והרי **באשה, מיהא, משכחת לה ארבעה!**

הרי לפחות באשה שייכים ארבע יציאות, שהרי מיתת האדון מוציאה באשה אפילו כשלא נרצעה!

אלא, **שמע מינה**, יש לך ללמוד מכאן, שרבי שמעון לא מנה את מיתת האדון בכלל ארבעת היציאות.

נאמרה על יורשיו כלל. ואם האדון מת היורשים אינם מצווים בהענקה. וכעין זה כתוב בשיטה לא נודע למי.

666. זו תחילת הברייתא שהובאה לעיל, רב ששת ניסה להוכיח מדברי רבי שמעון, ורב עמרם מוכיח מדברי תנא קמא באותה ברייתא. [על פי הרשב"א ועוד. ועיין לעיל הערה 643].

667. ריטב"א [עיין שם].

654. ומדברי תנא קמא שהזכיר את מיתת האדון לא הוקשה לרב ששת. ולהלן הגמרא מקשה מדברי תנא קמא. והטעם לכך שרב ששת לא הקשה מדברי תנא קמא התבאר לעיל הערה 643.

665. רשב"א [סוף ד"ה הא דתניא ארבעה]. אבל, תוספות רי"ד כתב שרבי שמעון חולק על מה שאמר תנא קמא שמעניקים ליוצא במיתת האדון, מפני שלדעת רבי שמעון מצות הענקה מוטלת דוקא על האדון עצמו, ולא

מרשות האדון. מיתת האב, שמוציאה מרשות הרב, אינו דין שתוציא מרשות האדון?!

ומתרצינו: **קל וחומר – פריכא** [מופרך] הוא.

משום דאיכא למיפרך, יש לפרוך את הקל וחומר:

מה לסימנים שמוציאים מרשות האדון – הרי זה משום שנשתנה הגוף של האמה!

תאמר במיתת אב, שאינה מוציאה מרשות האדון, משום שכן לא נשתנה הגוף! (668) (669)

והגמרא מנסה להוכיח שמיתת האב מוציאה את האמה מרשות האדון וכדעת ריש לקיש:

תני חדא שנינו בברייתא אחת: **ענק** [הענק] **עבד עברי**, שייך לעצמו. (670) וכמו כן **ענק** [והענק] **אמה העבריה**, שייך לעצמה.

ותניא אידך, ושנינו בברייתא אחרת: **ענק** הענק **אמה העבריה** בשעה שהיא יוצאת לחרות, וכן **מציאתה** שמצאה בשנות עבודתה – הרי הם שייכים **לאביה**. (671)

ואין לרבה חלק במציאתה, אלא נוטל האדון מן האב **שכר בטלה בלבד**. שכר על כך שבטלה ממלאכתה בשעת הגבהת המציאה.

ולפיכך לא שנינו את מיתת האב, יש לדחות את דבריו:

והא סימניו, דאין להם קצבה, וקתני!

וכי תימא, הכי נמי כדרב ספרא, אם תרצה לתרץ גם כאן כרב ספרא דלעיל, שיש לסימנים קצבה למטה, נקשה על דבריו:

האיכא, הרי שנינו בברייתא את מיתת האדון, ואין לה קצבה, ומוכח מכאן שהתנא שונה אף דבר שאין לו קצבה!

ואם כן, חוזרת הקושיא דלעיל, שלדברי ריש לקיש, הסובר שמיתת האב מוציאה באמה – מדוע לא שנינו זאת בברייתא?

ומסקינן: אכן, **תויבתא דריש לקיש – תויבתא!**

הסתירה שהבאנו מהברייתא על דברי ריש לקיש, אכן היא סתירה, ונדחו דברי ריש לקיש. אלא, מיתת האב אינה מוציאה את האמה מרשות האדון.

ומקשינן: איך אפשר לדחות את דברי ריש לקיש?

והא ריש לקיש – קל וחומר אמר!

הרי ריש לקיש למד את דבריו מקל וחומר: ומה סימנים, שאין מוציאים מרשות האב, מוציאים

במיתתו, לגר שאין לו יורשים, שנכסיו נעשים הפקר מיד במיתתו. ואין ספק שגר שמכר מנכסיו בחייו הנכסים שייכים לקונה אפילו לאחר מות הגר, ואפילו אם הם ברשות הרבים באותה שעה. וטעם הדבר: מפני שבחיי הגר אין שום חסרון בכך קניינו בנכסיו, והרי הם שלו לגמרי, אלא שלאחר מותו אין כאן בעלים וממילא הנכסים נעשים הפקר. וכיוצא בזה יש לומר שאין שום חסרון בכך זכותו של האב בבתו, אלא שמיתת האב מוציאה את הבת מרשות האב מפני שהתחדש שהבנים אינם "יורשים" לענין זכותו של האב בבתו, ונמצא שבשעת מיתתו אין כאן בעלים והרי זה כנכסי הגר שמת בלא יורשים. ומובן שאם האב מכר את זכותו בחייו לאחר אין הבת יוצאת ממנו בשעת מות האב, שהרי עצם זכותו של האב היתה זכות גמורה עולמית].

670. להלן הגמרא תמהה: מה באה הברייתא להשיענו? מובן מאליו שהענק העבד שייך לו עצמו!

671. האב זכאי בבתו במעשה ידיה, ובמציאתה ועוד. [כתובות מו ב ועוד]. ודוקא בעודה נערה, אבל כשבגרה אין אביה זוכה בה. ומקור הדבר ראה רש"י ד א ד"ה בגרות שמוציאה ותוספות ג ב ד"ה וכי תימא: ויש לומר דלא דמי.

668. קשה: מה בכך שבסימנים נשתנה הגוף? והלא עדיין יש להוכיח שקל יותר להוציא את האמה מרשות האדון מאשר את הבת מרשות אביה. וכדלהלן:

אמה העבריה יוצאת בסימנים [מפני שנשתנה גופה], ואילו בת אינה יוצאת בסימנים למרות שהשתנה גופה. ומכאן שקל יותר לצאת מרשות האדון. ומאחר שמיתת האב מוציאה מרשותו של האב כל שכן שתוציא מרשות האדון!

יש לומר: כך כוונת הגמרא לומר: הטעם שאמה עבריה יוצאת בסימנים היינו מפני שאין זה אותו הגוף שהאדון קנה. והקנין שנעשה בה בעודה קטנה אינו מועיל בנערותה, וזה אינו שייך בענין רשות האב, שהרי האב אינו קונה את בתו על ידי קנין. אלא ממילא הוא זוכה ואין שינוי גופה מוציא אותה מהזכות שהתורה זיכתה לו. ואם כן אין להוכיח מכאן שרשות האב חמורה מרשות האדון. [רמב"ן בתירוץ הראשון, ולזה התכוונו תוספות, עיין בדבריהם ובביאורינו שם, ועיין בראשונים ובמהרש"א].

669. קשה: מה בכך שנפרך הקל וחומר? והלא דברי ריש לקיש מוכרחים מסברא: מאחר שאין לאב זכות בבתו אלא בחייו, אם כן אינו יכול למכור אלא לפי הזכות שיש לו בה, ולא יותר! [פורת יוסף, עיין שם ועיין קובץ שיעורים]. [ואולי יש לדמות את מה שהבת יוצאת מרשות אביה

וענק אמה העבריה לעצמה, מבארת הגמרא מה באה הברייתא להשמיענו:

בשלמא מובן שיש חידוש בכך שענק אמה העבריה שייך לעצמה, ואף על פי שאין לה אב שיטול את הענקה, בכל זאת הברייתא באה למעוטי אחין, לומר שאין האחים יורשים מאביהם את הזכות ליטול את הענקה. וכדלהלן:

דתניא: נאמר [ויקרא כה] בענין עבדים כנעניים: **"והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם"**.

המילה "אותם" מיותרת היא, (673) ובאה למעט –

דוקא "אותם" אתם מנחילים לבניכם.

ולא את בנותיכם אתם מנחילים לבניכם.

מכאן, שאין אדם מוריש את הזכות שזכתה לו התורה ברווחים הבאים מחמת בתו, לבנו.

כגון: מעשה ידיה וכסף הענקה – למרות שהם שייכים לאב, בכל זאת אם מת האב אין הבנים יורשים זכות זו, אלא הרי היא של הבת עצמה. (674)

ולפיכך מובן כי מה ששנינו "ענק אמה העבריה לעצמה", בא להשמיענו: ולא לאחים.

אלא, אבל קשה על מה ששנינו בתחילת הברייתא "ענק עבד עברי לעצמו" – פשיטא! אלא למאן?! וכי למי הייתי יכול לתת את הענקה עבד עברי? הרי אין לאב או לאדם אחר זכות בעבד כלל!

אמר רב יוסף: יו"ד קרת קא חזינא הכא, הריני רואה כאן שהתנא לקח את האות י' שהיא קטנה, ועשאה כאילו היא עיר גדולה. ומשל הוא זה, כלומר: התנא האריך את משנתו בלי צורך. (675) ואכן אין חידוש בכך שהענק עבד עברי שייך לעצמו.

מכל מקום, שנינו בברייתא הזאת, שהמענק של האמה שייך לאביה.

ואילו בברייתא הקודמת שנינו שהמענק של האמה שייך לעצמה.

ואם כן, הברייתות סותרות זו לזו!

מאי לאו, וכי לא כך צריך לתרץ:

הא, הברייתא השניה, דברה באמה **דנפקא** [שיצאה] **בסימנים** ואביה עדיין חי, ולפיכך המענק שייך לאביה.

ואילו **הא,** הברייתא הראשונה, דברה באמה **דנפקא** לה [שיצאה] **במיתת האב.** והואיל והאב אינו קיים, המענק שייך לה עצמה. (672)

ומכאן, שמיתת האב מוציאה מרשות האדון, וכדברי ריש לקיש!

ודחינן: **לא!** לעולם מיתת האב אינה מוציאה מרשות האדון.

ואידי ואידי דנפקא לה בסימנין. שתי הברייתות דברו באמה שיצאה בסימנים,

ובכל זאת **לא קשיא,** אין להקשות סתירה בין שתי הברייתות:

הא, דאיתיה לאב. הברייתא השניה דברה באמה שיצאה בסימנים ואביה עדיין חי.

ואילו **הא,** הברייתא הראשונה, דברה **בדליתיה לאב,** כשהאב מת לפני שהאמה יצאה בסימנים, ומאחר שהאב אינו קיים, היא זוכה במענק.

ואגב שהבאנו את הברייתא "ענק עבד עברי לעצמו.

לשון רמב"ם עבדים ג טו. ומכאן שאם האב זכה בהענקתה ובמציאתה הרי הוא מורישם לבניו.

ואם הכסף הגיע לידה [כגון במציאה] ולא לידו, אין האב מוריש לה לבניו. [כסף משנה, אבל עיין משנה למלך].

ואם הבת יצאה בסימנים בחיי אביה ועדיין האדון לא שילם את הענקתה אין האב מוריש לה לבניו. [כן דייק משנה למלך מדברי כסף משנה. וכן הביא בשם מהרי"ט. וכן משמע מדברי תוספות ר"י הזקן. ועיין עוד במשנה למלך שם].

675. רש"י. והיינו שהיה ראוי לשנות רק "הענק אמה עבריה לעצמה".

672. מדוע עלה בדעת הגמרא שהברייתא השניה מדברת באמה שיצאה במיתת האב? הלא אפשר בפשטות להעמיד את הברייתא באמה שיצאה בסימנים ואביה מת קודם לכן, וכפי שהגמרא עצמה מתרצת מיד! עיין עצמות יוסף ומקנה.

673. הפרשה מדברת בעבדים כנעניים, ואין צורך לומר "והתנחלתם אותם לבניכם" וגו'. אלא היה די לומר "והתנחלתם לבניכם" וגו' ומובן מאליו שמדובר בעבדים כנעניים.

674. "אם מת אביה קודם שיבואו לידו הרי הן של עצמה" –

ושלשה מהם שייכים באשה: [א] שש שנים. [ב] יובל שאירע בתוך שש. [ג] סימנים.

ואי אתה יכול לומר שכל הארבעה שייכים באחד מהן, באיש בפני עצמו, או באשה בפני עצמה, לפי שאין יציאה בסימנים שייכת באיש, ואין רציעה שייכת באשה, ולפיכך כמובן לא שייך שהיובל יוציא אותה לאחר רציעה.

הגמרא דנה בביאור דברי הברייתא.

למדנו בברייתא שלדברי תנא קמא ורבי שמעון אין מעניקים לבורח וליוצא בגרעון כסף. ואילו לרבי מאיר בורח אין מעניקים לו אבל יוצא בגרעון כסף מעניקים לו.

והוינן בה: מנא הני מילי, מנין למדנו זאת?

ומשנינן: דתנו רבנן:

נאמר [דברים טו יב – יד]: "וכי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, ועבדך שש שנים, ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך, וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם, [אלא] הענק תעניק לו". וגו'.

למדנו מדברי הכתוב שעבד או אמה היוצאים כעבור שש שנים, האדון מצווה להעניק להם הענקה.

ושנינו על כך בברייתא: יכול לא יהו מעניקים אלא לעבד היוצא בשש, שבו דבר הכתוב.

מנין ידעו חכמים לרבות אף יוצא ביובל, ובמיתת האדון, ואמה העבריה בסימנים, שאף להם מעניקים?

תלמוד לומר, לכך נאמר בכתוב: "תשלחנו חפשי מעמך, וכי תשלחנו". לא היה צריך לכתוב "תשלחנו" אלא פעם אחת. ולמה נכתב פעמיים? לרבות את שאר צורות השילוחין, שאף בהם מעניקים לעבד.

ומאחר שהכתוב ריבה אף את שאר צורות השילוחין, אם כן יכול שאני מרבה בכלל זה אף

אביי אמר: הכי [כך] אמר רב ששת: יש חידוש במה ששנינו שהענק עבד עברי לעצמו. כי הא מני, מי שנה ברייתא זאת? – תוטאי הוא ששנאה, וכדלהלן:

דתניא: תוטאי אומר: נאמר [דברים טו] "הענק תעניק לו". המילה "לו" מיותרת היא, ובאה למעט שדוקא לו מעניקים, ולא לבעל חובו.

כגון: אם העבד חייב ממון לאדם כל שהוא, אין אומרים שבעל החוב יטול את ההענקה מן האדון עבור חובו, אלא האדון נותן את הענקה לעבד בלבד. (676)

ולפיכך שנינו בברייתא דלעיל, "ענק עבד עברי לעצמו". כלומר, דוקא לעצמו ולא לבעל חובו.

הגמרא לעיל הביאה את דברי תנא קמא רבי שמעון בענין העבדים שמעניקים להם. ועתה הגמרא מביאה את הברייתא בשלמותה, ואת מה שדנו בזה בני הישיבה:

גופא, גוף דברי הברייתא דלעיל כך הוא:

אלו מעניקים להם: [א] עבד היוצא בשש שנים, [ב] וביובל, [ג] ובמיתת האדון בעבד נרצע. [ד] ואמה העבריה בסימנים.

אבל, בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו. אלו דברי תנא קמא.

רבי מאיר אומר: בורח אכן אין מעניקים לו. ואולם, יוצא בגרעון כסף מעניקים לו.

רבי שמעון אומר: ארבעה מעניקים להם: [א] היוצא בשש שנים. [ב] היוצא ביובל שאירע בתוך שש שנים. [ג] עבד נרצע היוצא ביובל לאחר שש שנים. [ד] אמה העבריה היוצאת בסימנים. (677)

ומוסיף רבי שמעון: שלשה מהם שייכים באיש: [א] שש שנים. [ב] יובל שאירע בתוך שש. [ג] יובל המוציא את הנרצע.

676. תוטאי סובר כרבי נתן – שראובן שהלוה מעות לשמעון, ולוי היה חייב לשמעון מעות, בית דין מוציאים מלוי את הממון שהוא חייב לשמעון ונותנים אותו לראובן.

677. כך היא מסקנת הגמרא לעיל. [והטעם לכך שרבי שמעון לא הזכיר את מיתת האדון התבאר לעיל הערה 665].

ולפיכך הכתוב הוצרך לומר שלענין הענקה אין מוציאים